

ZLATKO HERKOV

STATUT GRADA KARLOBAGA OD GODINE 1757.

U V O D

I. SJECANJE NA PROŠLOST KARLOBAGA

a) O imenu grada

Pretpostavlja se da se Karlobag u rimsko doba nazivao Vegium.¹ Kasnije se naziva Scrisium, Scrisa, Scrisia i sl., a pod tim se imenom javlja već u 13. stoljeću.²

U izvorima dolazi i iskrivljeno kao npr. Scrisaleum, i Scriza.³ Od 14. stoljeća javlja se općenito poznato ime toga grada, Bag.⁴

Godine 1580. prvi put se spominje Karlobag koje je ime Bag dobio po vojvodi Karlu,⁵ ali staro ime time ne pada u zaborav.⁶

¹ K. Patsch, *Die Lika in Römischer Zeit*, Wien 1900. — Gj. Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1920.

² *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. IV, Zagreb 1906, pag. 473: Godine 1251. Ban Stjepan daje graditi Jablanac i određuje mu granice: Terras autem ad Jablanich pertinentes, videlicet ad Sernovicza usque ad Scrissam habitatoribus de civitate Jablanich reliquimus pacifice possedendas...

³ Ljubić, *Listine o odnošajih između južnog Slavenstva i mletačke republike*, knj. 5 (Zagreb 1875), pag. 274: »Scrisaleum«. — G. Novak, *Commissiones et relationes Venetae*, tom. V, *Zagrabiae* 1966, pag. 15: u izvještaju mletačkog generalnog providura za Dalmaciju Feriga Nanija od 10. prosinca 1591 spominje se »Segna et Scriza luochi dell Imperatore«, itd.

⁴ Kukuljević, *Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Vol. I, pars 1 (*Zagrabiae* 1861), pag. 155 et sequ: »Communitas terre nostre Scrisse sive Bag«. — V. Sabljar (*Miestopisni rječnik kraljevinah Dalmacije, Hrvatske i Slavonije*, Zagreb, 1866, pag. 171) ima: Karlobag (Bag. tal. Carlobago, njegda Scrisia i Stripa).

⁵ V. Szabo op. cit. pag. 213.

⁶ G. Novak, *Commissiones et relationes Venetae*, Tom. V, Zagreb 1966, pag. 52: u izvještaju mletačkog generalnog providura protiv Uskoka Almora Tiepola od 31. siječnja 1593. spominje se »fortezza di Scrisa« i »luoco di Scrisa«. U izvještaju providura Zuane Bemba od 11. rujna 1598 spominje se »Scrisa«.

U izvorima nalazimo Carlowagus ili Carlowag,⁷ Carlwaag,⁸ Carlobag ili Carlobagus,⁹ pa iskrivljeno Carlopak ili Karlopag,¹⁰ a odatle po-tječe tumačenje da Karlobag znači »Pagus Caroli.«¹¹

b) Iz prošlosti Karlobaga

Prvi poznati gospodar Karlobaga bio je ban Mladen (Mladin) ko-jega je godine 1322. kralj Karlo Robert zaslužnjio. Još iste su godine taj grad zauzeli knezovi Kurjakovići¹² koji su ga držali više od jednog stoljeća. Karlobag je već tada bio ugledno mjesto s velikim povlasti-cama i pravicama. To saznajemo iz povelje što su je godine 1387. Bažanima izdali knezovi Nikola, Toma i Butko (sinovi kneza Budi-slava), Pavao (sin kneza Karla) i Karlo (sin kneza Gregorija) koji se u toj ispravi nazivaju »Corbavie, Liche, Bussane, Scrisie domini et comi-tes naturales.«¹³ Pred njih su došli predstavnici grada Baga i umolili ih da im potvrde njihova prava, slobostine i povlastice koje od starine uživaju. Navedeni knezovi odazvali su se toj molbi i Bažanima potvr-dili ove pravice:

1. Potvrđuju se međe grada i njegova distrikta.
2. Određuje se, da se nijedan Vlah ni nitko drugi ne smije na posjedima nastaniti niti se služiti pašnjacima unutar tih granica pod

⁷ Ljubić, Spomenici hrvatske krajine III (Zagreb 1889) pag. 160, a. 1699; pag. 449, a. 1689.

⁸ Op. cit. III, pag. 263, a. 1711; pag. 269 i 276, a. 1712.

⁹ Op. cit. III, pag. 7, a. 1692; pag. 193, 199 i 205, a. 1701; pag. 215, a. 1702.

¹⁰ Zaključci Hrvatskog sabora, V (Zagreb 1966), pag. 168, a. 1746: Hrvat-ski sabor predlaže Ugarskoj kraljevskoj komori mjesta u kojima se mogu podići carinarnice na granici prema Mlecima i Turskoj i to: Jasenovac, Dubica, Kostajnica, Zrin, Topola, Perna, Krstina, Blagaj, Slunj, Rakovica, Plitvica, Udbina, Popina, Zvonigrad (Palanka), Gradec, Ribnik, Jablanac, »Carlopak«, grad Senj, Novi, Bakar, Draga ili Trsat, Fužine i Brod.

Op. cit. IV, pag. 25, a. 1736: izvještava da su se »in confiniis Carlobagi« pojavili krivotvoreni taliri.

¹¹ Historische und Commercial-Nachrichten des Oesterreichischen Lit-torals (MS saec. XVIII u Nacionalnoj biblioteci u Budimpešti), pag. 81: Diese Stadt, die nach dem Beweis des folgenden Abrisses sowie Zengg in Steinen und Felsen liegt, wurde ehemals Scrisia gennant bis Graf Karl v. Korbawien aus der Grafschaft Gussich, von welchen die letzte heut zu Tage Hauptmann Amts Verwaltung zu Zengg ist, solche ausgestorben, und Carlobago, das ist Pagus Caroli nennen lassen.

¹² Ljubić Listine V, pag. 274, a. 1322 (»usurpant Scrisaleum«). O Kurja-kovićima v. Vj. Klaić, Rodoslovlje knezova Krbavskih od plemena Gusić (Rad Jugoslavenske akademije, knj. 134, Zagreb 1898, pag. 190. i dalje).

¹³ Kukuljević, Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, Zagreb 1861, I/1, pag. 156: Quod ad nostram presenciam comparuerunt viri nobiles Vitus Caciciewych et Hlapaz Obrosych, vice et nomine communitatis terre nostre Scrisie siue Bagh...

prijetnjom globe od 100 malih libara koji pripadaju gradu, tj. knezu i sucima.¹⁴

3. Nasuprot tome, Bažanima je dozvoljeno da se služe pašnjacima izvan tih granica pa mogu, što više, na kneževskim planinama kositi, orati i sijati, pa i sjeći drvo i voziti ga svojim kućama, jer odatle imaju korist i sami knezovi.

Još su veće povlastice koje se Bažanima potvrđuju poveljom od godine 1432.¹⁵ Tada im krbavski knezovi potvrđuju i priznaju prava i pravice koje su sadržane »in volumine statutorum dicte nostre terre Scrisie sive Bagh«, što dokazuje da je Bag u to doba posjedovao svoje statute i da ih je unosio u posebnu knjigu, na temelju koje je tražio potvrdu svojih prava i pravica.

Tom poveljom krbavski knezovi oslobađaju vinograde, polja, stoku i ostali prihod baških građana plaćanja poreza i daća (gabella aut tagovina). Neće davati nikakvu tlaku (angaria) niti poći na vojnu odnosno plaćati otkupninu od te dužnosti koja se hrvatski naziva »vojščina«. Trgovinu plaćaju po općim propisima, izuzevši na robu koju uvoze za vlastite potrebe.

Posebno je važna odredba kojom se Bažanima priznaje pravo da svake godine biraju dva suca koji će zajedno s potknežinom suditi u svim građanskim i kaznenim predmetima Bažana. Krbavski će knezovi svake godine odrediti potknežina kao člana gradske uprave (regimen).

Izrečene novčane kazne dijele se na tri dijela: dva dijela pripadaju knezovima, a treći dobiva općina.

Stara baška općina (communitas, civitas) uređena je, dakle, po uzoru starohrvatskih općina. Kneza zastupa potknežin, a građani (cives, kasnije i nobiles) biraju svake godine po dva suca koji sude pod

¹⁴ Poznato je da su se Vlasi počeli doseljavati na područje posjeda Kurjakovića već potkraj prve polovice 14. stoljeća. O tom opširno Klaić (Povijest Hrvata II/2, Zagreb 1901, pag. 16 i dalje), koji navodi da je godine 1344. krbavski knez Gregorije Kurjaković oteo svome nećaku Ivanu Nepiliću dva katuna Vlaha. U drugoj polovici 14. st. izdaju se Vlasima darovnice za posjede (v. npr. Codex sv. XIV, pag. 42, a. 1365), dok se njihova naselja utvrđuju kao sastavni dio plemićkih posjeda na kojima su smještene pa su zajedno s njima predmet darovnica (Codex sv. XIV, pag. 441, a. 1372). U toku 14. stoljeća Vlasi prodiru i na područje gradova usprkos njihovoj otporu. Već godine 1357. ban Ivan na molbu Šibenčana određuje da Vlasi (Olachy seu villani) ne smiju bez dozvole grada na njihovo područje goniti stoku na pašu (Codex, sv. XII, pag. 438). Jadikovke Šibenčana dokazuju da se oni nisu riješili Vlaha (Codex sv. XVI, po kazalu, posebno pag. 357). Godine 1375. u Trogiru se donosi odluka da se Vlasi odstrane s njihova područja.

S obzirom na to da su Vlasi naseljeni na posjedima Kurjakovića značajna je povlastica Bažanima o zabrani naseljavanja Vlaha na njihovu području. To više, što su Kurjakovići i ostali zemaljski gospodari, pa i sami vladari, u to doba već obilno iskorištavali Vlahe, posebno za vojnu službu.

¹⁵ Kukuljević, op. cit., pag. 156—157.

predsjedanjem potknežina. Suci se nazivaju »suci bagužki od leta«. Sudovanju prisustvuju i »dobri muži Bažani«.¹⁶

Viši sud bio je Krbavski stol, koji su činili »vicecommites magnificorum dominorum comitum Corbaviae et tres iudices iurati sedis Corbaviensis.«¹⁷

Godine 1461.¹⁸ Bažani ponovno dolaze pred svoje knezove s molbom da im potvrde njihova stara prava i pravice. Knezovi »Johannes, filius olim bone memorie Thome, ac Paulus et Carolus, similiter olim felicis recordacionis Caroli Comitis Corbavie« udovoljavaju toj molbi i potvrđuju Bažanima stare običaje koji su popisani u jednoj knjizi (in quodam volumine libri) i sve slobostine koje su Bažanima priznali njihovi djedovi.

Među izdavateljima ove isprave spominje se Karlo Kurjaković, kojemu se pogrešno pripisuje ime grada »Carlo-Bagus« ili »Carlo-Pagus«.¹⁹

Već nekoliko godina kasnije nalazimo Bag u rukama kralja Matije. Godine 1469. je Matijin kapetan Blaž Podmanicki-Magjar osvojio Senj koji je iste godine proglašen kraljevskim gradom. Oko godine 1480. i Bag pada u ruke kralja Matije²⁰ a već iduće 1481. pred kralja dolazi »nobilis Mirko, filius Georgii Mirkowych de Scrisia« s molbom da kralj potvrdi stara prava i pravice »nobilium, civium et incolarum civitatis et terre nostre (i. e. regis) Scrisie siue Bagh«, čemu je i udovoljeno.²¹

Godine 1525. Turci zauzeše, opljačkahu i djelomice popališe Bag. Mlečani su mišljenja da se Bag ima posve porušiti, ali to Austrija ne prihvaća.

To možemo zaključiti iz izvještaja kapetana protiv uskoka Almora Tiepola iz godine 1577. iz kojega izlazi da je senjski kapetan obnovio Karlobag. Nastanjenje Senjana u tom gradu označuje kao korisno.²² Godine 1579. vojvoda Karlo određuje, da se grad Bag obnovi, a već u

¹⁶ Šurmin, Hrvatsik spomenici, sv. 1, Zagreb 1898, str. 225.

¹⁷ Klaić, Povijest Hrvata, II/2, pag. 21.

¹⁸ Kukuljević (op. cit. pag. 159) ima 1351, što Klaić (Rodoslovje, pag. 190) ispravlja na 1461.

¹⁹ Cit. rukopis u Nacionalnoj biblioteci u Budimpešti, pag. 81.

²⁰ Szabo Gj., Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji (Zagreb 1920), pag. 213. Szabo daje dobar pregled važnijih događaja grada Karlobaga.

Bit će korisno na tom mjestu spomenuti ugovor Ivana Karlovića od godine 1509. kojim ugovara sa svakom Nikolom Zrinjskim međusobno nasljeđivanje za slučaj smrti bilo kojega od njih. Sačuvana je listina kralja Ferdinanda od 1534. o potvrdi toga ugovora koji se tu u cijelosti donosi. Među posjedima koji su predmet ugovora spominju se: porcionesque omnes et singule possessionarie earundem in Castris: Obrovecz, Zelengrad, Klychevecz, Waicha, Bagh, Oresie in Comitatu Tininiensi... (v. Kukuljević, Događaji Medvedgrada /Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, knj. III, Zagreb 1854, pag. 31—132/).

²¹ Kukuljević, op. cit. pag. 159.

²² G. Novak, op. cit. IV, pag. 204.

izvorima od godine 1580. nalazimo ga pod poznatim imenom **Carlwaag** ili **Carlobag**.²³

Godine 1588. mletački kapetan straže protiv uskoka Pisani izvješćuje da je austrijski car dao obnoviti Karlobag i da je tu smještena posada od 80 vojnika, što Nijemaca, a što opet uskoka.²⁴

Ali Karlobag nema sreće. Venecija gleda taj grad prijekim okom, jer se u njega sklanjaju uskoci pa s tog razloga postaje opasan za obližnji, tada mletački, Pag. Već godine 1593. providur Almoru Tiepolo izvješćuje da je osvojio i razrušio grad Karlobag, objesivši kapetana i časnike.²⁵ To se dogodilo u srpnju 1592.²⁶ Tiepolo predlaže da se Karlobag obnovi, kako bi se tamo mogle postaviti straže, a i luka bi mogla služiti za mletačke galije.²⁷ Godine 1598. providur Zuane Bembo navodi da je pokojni Almoru Tiepolo ruševine grada Karlobaga lišio pučanstva, ali bi se taj grad mogao toliko obnoviti da bude luka. Time bi se zapriječila i nastojanja Turaka da taj grad obnove.²⁸

Godine 1602. mletački providur Filip Pasquale spominje Karlobag kao grad koji je podložan senjskoj kapetanskoj upravi. Taj grad je porušio Almoru Tiepolo, a ponovno ga izgradio Josip Rabatta.²⁹

Godine 1615. podnosi se Mlecima prijedlog da se sve od Brseča do Karlobaga razruši, dok se mjesta grofa Zrinjskog trebaju pošteđjeti, dok on ostane neutralan. Posebno treba opustošiti cijeli kotar Senj i zapriječiti da se gradu donosi pomoć, jer bi na taj način mogao pasti i Karlobag.³⁰ I providur Lorenz Vernier je mišljenja da se Karlobag mora osvojiti (1616).³¹

Godine 1644. Karlobag je pust, kako to izvješćuje providur Giovanni Grimaldi. Cijelo područje od Senja do Novigrada je nenapučenno, pa se tamo naseljavaju mletački podanici. To bi pak moglo loše svršiti, ako se carski podanici vrate i ako nasele Karlobag.³²

Usprkos sviju nastojanja Mletaka oko upropaštenja Karlobaga, grad se pomalo napučivao i počeo trgovati, što je carskoj blagajni donosilo prilične koristi.³³

²³ Lopašić, Spomenici, knj. I, pag. 94.

²⁴ G. Novak, op. cit. VI, pag. 18.

²⁵ Op. cit. V, pag. 52.

²⁶ Klaić, Povijest Hrvata III/1, pag. 380.

²⁷ G. Novak, Commissiones, V, pag. 56.

²⁸ Op. cit., pag. 238 i 285—286.

²⁹ G. Novak, op. cit. VI, pag. 100. — O Rabatti v. osobito M. Magdić, Topografija i poviest grada Senja, Zagreb 1877, pag. 114 i dalje, pa Bare Poparić, Povijest senjskih Uskoka, Zagreb 1936, p. 79 i dalje.

³⁰ G. Novak, op. cit. VI, pag. 207, 219, 221, 222.

³¹ Op. cit. VI, pag. 247 i 258.

³² Op. cit. VII, pag. 164, 179 i 180.

³³ Lopašić, Spomenici, knj. III, pag. 199, a. 1701.

Za vrijeme španjolskog nasljednog rata, španjolski i francuski brodovi ulazili su u Jadran gdje su napadali luke uzduž Hrvatskog primorja i austrijskog dijela Istre.³⁴ Godine 1704. udružena španjolsko-francuska flota bombardirala je i Karlobag.³⁵

O nesretnoj godini 1732. opširno izvještava Pietro Girolamo Capello, mletački zdravstveni nadzornik za Istru.³⁶

Godine 1693. Karbolag dolazi pod upravu dvorske komore, a godine 1719. su Trst i Rijeka proglašeni slobodnim lukama (portifranchi). Za vrijeme kralja Karla VI Hrvatsko primorje doživljava svoj procvat, koliko se u tadašnjim prilikama moglo polučiti. Taj kralj dade u Kraljevici izgraditi brodogradilište i luku, a izgradio je »zadivljenja« vriednu cestu od Karlovca do mora tj. do Kraljevice, Bakra i Rijeke, koja je i danas poznata pod imenom Karolina.³⁷ Cesta je puštena u promet 1728.

U doba Marije Terezije godine 1746. osnovano je dvorsko komercijalno vijeće (Hofkommerzienrat, Dicasterium Caesareo-Regii Commercialis Collegii).³⁸ Zapravo je to učinjeno po uzoru prijedloga Collberta da se osnuje »Conseil de Commerce«, ali je to i odjek nazora ekonomista koji su se u drugoj polovici 17. stoljeća i u toku 18. stoljeća okupili oko Bečkog dvora.³⁹

³⁴ Mnogobrojni podaci u Arhivu Slovenije u Ljubljani i u arhivu Deželni stanovi u Kranjskoj posebno, fasc. 128, Stan I/216, snopič 3.

³⁵ Gj. Szabo, op. cit. pag. 213.

³⁶ Raccolta di atti pubblici reiguardanti la Provincia dell'Istria e le isole del Quarnero fatta da S. E. il sign. Pietro Girolamo Capello, provveditore sopra sanità in detta Provincia e isole negli anni 1731—1732—1733 (Atti e memorie della Società Istriana di archeologia e storia patria, Vol. XVI/1900, pag. 167, 29. 8. 1732: U Senju odsječene su glave trojici kolovođa bune. Capello dalje navodi: Non era Carlobago ancora in vista d'esser equale nella colpa degl'altri, ma nella Dom.^{ca} 17 spirante callata colà una truppa di Corazzieri, e preoccupati tutti i passi di quel distretto, si spiccò un distaccamento à ritenere Dimo Covachievich Chines (= knez) ò sia Conte della Lika e Corbavia, che ivi aveva soggiorno, et al suo arresto furono uniti Zuanne e Lezze Luccatello ambi Giudici di Carlobago.

Stanno tuttavia acquartierate in Carlobago le milizie Imperiali, e sono tuti quegl'Abitanti per una tale sorpresa e dimora nell'impressioni di spavento e terrore.

³⁷ J. Kereszturi, *Introductio in opus collectionis normalium constitutionum quas regnante... Josepho II. pro Regno Hungariae et adnexis provinciis... condita sunt* (Viennae 1788), pag. 143.

³⁸ Op. cit., pag. 144.

³⁹ Među prvim austrijskim ekonomistima toga doba treba spomenuti Joachima Bechera koji je od 1666. do 1678. član novoosnovanog trgovačkog kolegija u Beču. On zastupa mišljenje da bi trgovinom imao upravljati posebni komercijalni kolegij koji ne bi samo zaštićivao trgovinu, nego bi radio i na procvatu seljačkog i obrtničkog staleža. U tom kolegiju neka su zastupani pravnici, izučeni trgovci, praktični poznavaoi manufaktura i komorski namještenici. Potrebno je provesti praktični kolegijalni sustav u suprotnosti s vladajućom presidijalnom otpremom poslova, u okviru koje se o pojedinim predmetima obavješćuju samo oni članovi za koje je pred

Iz naših daljnjih razlaganja razabrat ćemo koliki su utjecaj oni vršili na oblikovanje državne uprave s obzirom na gospodarstvo i trgovinu i s obzirom na mjere te uprave pri praktičnom provođenju teoretskih zasada.

Godine 1746. osnovano je i područno vrhovno komercijalno nadzorništvo (intendenca) u Trstu, kojemu su podležali gradovi Trst, Rijeka, Senj i Karlobag.

Osnutkom bečkog komercijalnog vijeća počima novo razdoblje s glavnim zadatkom unapređenja Primorja uopće, a primorskih gradova napose a s manje više s nesakrivenim ciljem da se državnom eraru namaknu što veći prihodi. Značajka mu je centralizirano upravljanje sa što više ovisnim područnim organima koji sada ne obavljajučasne funkcije, nego su plaćeni službenici. Oni se imenuju kadšto i po »natječaju«, ali je pretpostavka u pravilu da imaju potrebnu školsku naobrazbu i određena osobna svojstva. Njihova pouzdanost se ocjenjuje po njihovu podrijetlu i imovinskom stanju, uz vrlo male iznimke.

Već kratko vrijeme po tom osnovano je gradsko namjesništvo u Senju (Luogotenenza civica in Segnia) koje je potpadao i Karlobag. Oba grada proglašena su pomorsko-trgovačkim gradovima. U doba do-

sjednik unaprijed siguran da će mu u konkretnom predmetu dati suglasnost.

Glavno mu je djelo »Politischer Discursus von den eigentlichen Ursachen des Auf — und Abnehmens der Städte, Länder und Republiken, in specie wie ein Land Volksreich und Narhaft zu machen und in eine rechte Societatem civilem zu bringen« (I. Auflage, Frankfurt 1668, više izdanja, VI. Auflage 1759).

Jak upliv na austrijsku gospodarsku politiku 18. stoljeća ima i Johann Heinrich Gottlob von Justi koji je od godine 1748. — 1754. profesor na akademiji Marije Terezije. Jedno od glavnih mu je djela »Staatswirtschaft oder Systematische Abhandlung aller Oekonomischen und Cameral—Wissenschaften«.

Ovdje se ne smije mimoći ni Wilhelm Schröder koji je također neko vrijeme u austrijskoj službi. Opće je poznato njegovo djelo »Fürstliche Schatz — oder Rentkammer (Leipzig 1686).

Konačno treba spomenuti i P. Wilhelma von Hörnigk i njegovo djelo »Oesterreich über alles, Wann es nur will. Das ist ein Wohlmeynender Fürschlag, Wie mittels einer wohlbestellten Handels—Oekonomie, Die Kayser. Erb—Lande in kurzem über alle andern Staaten von Europa zu erheben und mehr als einige derselben, von denen andern independent zu machen«. To djelo izašlo je prvi puta anonimno (pod P. W. v. H.) godine 1684, a doživjelo je više izdanja. Još i godine 1784. ponovno se izdaje, premda dosta prerađeno.

Djela navedenih pisaca čine osnov za odgoj novog činovničkog pomlatka, u radu kojega se njihovi nazori jasno odrazuju. Svakoj većoj akciji pretihodi ispitivanje zatečenog stanja uz teoretska obrazloženja mjera koja se moraju poduzeti da se to stanje popravi. Zato je Marijo-Terezijanska administracija ispunjena s takvim izvještajima, pa i statističkim prikazima. Ona boluje i od gospodarskih i političkih prijedloga za naprednije narodno gospodarstvo i za uspješniju državnu politiku koje treba primiti uz izvjestan oprez i koji se moraju u granicama mogućnosti podvrgnuti pomnoj analizi.

nošenja Karlobaškog statuta namjesnik je bio markiz Melchior Cavalcabò,⁴⁰ dok već godine 1759. nalazimo na tom mjestu kraljevskog savjetnika Seyfrida baruna Gusića (Gussicha) koji je ne samo građanski namjesnik nego i vojni zapovjednik slobodnog, kraljevskog i trgovačkog grada Senja.⁴¹

II STANJE GRADA KARLOBAGA U POLOVICI XVIII STOLJEĆA I PRIJEDLOZI ZA POBOLJŠANJE PRILIKA U TOM GRADU

Kraljevska vrhovna komercijalna intendenca u Trstu izdaje 30. prosinca 1752. privremeni naputak za senjskog kapetana—namjesnika (Hauptmann Amts-Verwalter) Nikolu Marottija.⁴² U točki 1) toga naputka određuje se da se senjski kapetan ima uputiti u upravne poslove »mjesta« Karlobaga i istražiti što bi se trebalo poduzeti za njegovo uređenje. Čini se da već u to doba postoji jaka veza Senja s malo udaljenim mjestom Karlobagom i to ne samo u trgovačkim stvarima, nego i u zdravstvenim pitanjima. Kapetan treba ispitati, kako je uređeno to mjesto i putem Intendence u Trstu podnijeti o tom izvještaj.

Godine 1756. (12. veljače) Intendenca u Trstu ponavlja nalog da se ispituju prilike u Karlobagu. Nekoliko dana iza toga bude u Karlobag izaslan senjski asesor Pittoni koji 12. ožujka iste godine podnosi opširan izvještaj o stanju u Karlobagu uz vlastita opažanja i prijedloge.⁴³

Pittoni je svoj izvještaj zaista školski rasporedio na način, kako su se poslovi javne uprave u Austriji u to doba redovito dijelili. Odjelci izvještaja nose ove naslove:

1. In publicis
2. Commerziale
3. Economico
4. Militare.⁴⁴

⁴⁰ Hofkammerarchiv Wien, Kommerz rote Nr 17.

⁴¹ Kriegsarchiv Wien, Kommerziale 1759, No 98/2.

⁴² Hofkammernarchiv Wien, Kommerz Rote nr 483, Lit. Fasc. 9: Obitelj Marotti spominje se u popisu senjskih patricija od godine 1766. s oznakom da je patricijat stekla godine 1756 (Herkov, Carinski cjenik grada Senja od 1577. god., str. 56).

⁴³ Hofkammerarchiv Wien, Kommerz, rote Nr. 17/30—68.

⁴⁴ Vrlo dobar prikaz o toj diobi v. I. Kállay, Reform der Städteverwaltung in den österreichischen Erbländern und in Ungarn zur Zeit Maria Theresias (Acta historica Academiae scientiarum Hungariae 20/1974, pag. 1/21). Od godine 1770. ta dioba glasi: Publicum; Politicum; Judiciale; Oeconomicum; Commerciale.

V. i Herkov, Sudovi naših slobodnih gradova u XVIII stoljeću (Odvjetnik, Zagreb XVIII/1968, pag. 145—152). Djelokrug naših slobodnih gradova podijeljen je u tri skupine: sudbeni poslovi (iudiciale), policijski poslovi (politicum) i gospodarski poslovi (oeconomicum et commerciale). Sudovanje se odnosi na kazneno, civilno i političko sudovanje.

Pittoni dosljedno tome počima svoj izvještaj o pitanjima s područja gradske uprave. To su: gradski statuti, gradska uprava, gradska općina, gradska blagajna, administrativna pitanja (uredovnice, arhiv), odvjetnici, liječnici, opskrba vodom, gradsko područje, javni satovi, pošta, prometne ceste, sloboda savjesti (vjere), pobožne zaklade, pravo patronata i sirotinjska briga. Sve je to sabrao pod naslovom

In politicis

Pittoni počima opisom prilika u gradu, a te su prema njegovu kazivanju mizerne. Ne samo da nedostaje općinski statut, nego nije našao nijednog čovjeka koji poznaje opće propise i zakone. Stoga je odredio gradskom kaštelanu (porkulabu) Martinu Diminiću,⁴⁵ da popiše opće propise koji u to doba postoje i da ih prilagodi sudskom redu grada Trsta. On je mišljenja da taj kaštelan može biti dobar službenik, ali nije dorastao da bude poglavar uprave, pa je zato u Karlobagu sve pobrkano i neuredno, neuređeno.

Potrebno je da se što prije osnuje gradsko vijeće koje treba da se sastoji iz dva dijela. U jedan odjel vijeća treba birati patricije, a u drugi građane. Broj patricija neka bude ograničen. Najbolje će biti da se to učini po imovnom stanju. Patriciji neka plaćaju 100 dukata po 6 venecijanskih lira, a građani samo po 50 takvih dukata. Te pristojbe neka ulaze u blagajnu za koju treba pripremiti potrebnu prostoriju. Treba urediti i uredovnicu a posebno arhiv. Zapisnici neka budu odvojeni za sudbene i za političke predmete. U mjestu nema ni odvjetnika, ni prokuratora, a ni notara. Razlog tome je opća nepismenost koja je posljedica pomanjkanja škola.

Nema ni liječnika. Liječnik garnizona je često odsutan. Postoji jedan kapucin koji obavlja samo neke liječničke poslove, ali je uz to vrlo skup, pa siromašni Bažani nemaju nikakvu pomoć u slučaju bolesti.

Dobro bi bilo da se pozovu milosrdna braća (Fratrī di San. Gioan. di Dio, in Tedesco: Barmherziger).

Premda su kapucini prosjački red, oni dobivaju od vrhovnog poreznog ureda u Senju godišnje 1004 fl.

Novi redovnici mogli bi podučavati mladež u pisanju, čitanju i računanju.

Kapucini su vrlo omraženi u cijelom kraju, osobito od kada su zaposjeli javne puteve, bunare, obalu i gat. Oni su zaista bič koji tlači s takvim uzurpacijama sve podanike od kojih su mnogi bili prisiljeni napustiti svoje kuće. Drugi pak ne mogu podići nove kuće jer za to nemaju podesan teren.

⁴⁵ Martin Diminić je godine 1763. izabrani član karlobačkog magistrata, V. Herkov, Carinski cjenik.

U Karlobagu je velika nestašica pitke vode, posebno nakon uzurpacije kapucina. Građanima su ostale svega dvije cisterne, jedna na trgu, a druga u kaštelu, a one nedostaju ni za 10 dana u godini.

Dobro bi bilo da se odredi da se u nekojim kućama izrade cisterne po uzoru na cisternu na trgu.

U pomanjkanju pitke vode narod se služi »Lokvom« koja je od mjesta udaljena pola milje, a nalazi se u okviru crkve Sv. Nikole prema Gospiću. U to vrijeme je tu »Lokvu« zauzeo kapetan Rukavina. Ta »Lokva« je izgrađena od kamena zida bez unutarnjeg građenog dna.

Da se poveća trgovina, potrebno je za karavane pripremiti pašu i staje za konje pa i konačište.

Za to pak nema prostora. Potrebno je stoga da se područje Karlobaga proširi.

Potrebno je da se nabavi javni sat jer je nevjerojatno da ga u gradu Karlobagu nema. Izmjena vojnika na straži najavljuje se lupanjem o obješenu potkovu.

Misao populacijom povećati blagostanje u gradu dolazi na više mjesta prijedloga jasno do izražaja, ali je izričito naglašena u mislima o slobodi savjesti, tj. vjere. Ona je posebno važna za Karlobag, jer će njegova prirodna podesnost za mnoge grane trgovine privući Muslimane i Židove s obzirom na susjedstvo Turske.⁴⁶

Sastavljač prijedloga iznosi ovdje misli onog dijela merkantilista toga doba koji su mišljenja da Židovi mogu unaprijediti trgovinu, ako im se nametnu izvjesna ograničenja ili ako se vežu na posebne dozvole.⁴⁷

Zanimljivo je da je u to doba i Hrvatski sabor još zauzimao posve protivno mišljenje. Npr. godine 1710. zaključuje da se Židovi protjeraju iz Varaždina.⁴⁸ Godine 1743. Sabor ističe mišljenje da se ne bi

⁴⁶ Libertà di coscienza. Quanto sia vantaggiosa all'economia dello stato, ed accettata da tanti penetrantissimi Gabinetti, la libertà di coscienza, ce lo dimonstrano il Corpo Germanico, l'Olanda, e molt'altre polite e colte, come non meno Barbare nazioni; in Carlobago sembra tanto piu necessaria, quanto, che la prossimità de'stati Ottomani potrebbes attirarvi de'Musulmani, e degl'Ebri, in vista sua natura molto vantaggiosa e mille generi di Commercio.

⁴⁷ Tome oprečno Becher (op. cit.) koji smatra Židove opće opasnim. Tako i njegovi sljedbenici. Johann Heinrich Gottlob Justi zauzima nešto pomirljiviji stav, ali zagovara židovsku glavarinu, dakle, porez na osobu bez obzira na njezino imovno stanje. Taj židovski porez uspoređuje on s porezima koje Turska nameće i kršćanima kao i Židovima, pa ga upravo ovim primjerom opravdava.

Becher kao savjetnik bečkog komercijalne deputacije (Commerzialrat) od 1666. — 1678. i Justi kao profesor Akademije Marije Terezije od 1748. — 1754. vršili su svojim djelima jak utjecaj na cjelokupnu gospodarsku politiku Austrije sve do Sonnenfelsa koji joj nešto mijenja smjer.

Njihove misli dolaze u Pittonijevu izvještaju jasno do izražaja.

⁴⁸ Zaključci Hrvatskog sabora II, pag. 443.

smjela okrnjiti katolička vjera, posebno davanjem povlastica evangelističkoj i židovskoj vjeri.⁴⁹

Slično stajalište nalazimo i u zaključcima zajedničkog sabora koji Židovima svakom prilikom nameće posebne i teže poreze, dok im uskraćuje određene djelatnosti.⁵⁰

U smislu tadašnjih nazora ekonomista Pittoni predlaže da se u Karlobagu osnuje sirotinjska komisija s kaštelanom na čelu i s dva vijećnika kao članovima. Općini treba predati i pravo patronata.

Među važnim Pittonijevim prijedlozima treba istaknuti mišljenje da je potrebno izgraditi cestu podesnu za kolni promet (carozabile) od Senja do Karlobaga, kao što je određeno za cestu od Senja do Rijeke.

Cesta od Karlobaga do Gospića mora se popraviti. Nova cesta od Karlobaga do Gospića je potpuno razrovanjena da se ne vidi ni komadić zemlje, nego samo goli kamen, a to zlo, ukoliko nije počinjeno od vjetra je kiša potpuno dovršila. Cesta je neprovozna, jer kamenje uništava kola u kratko vrijeme. Bila je velika pogreška, da se ta cesta nije izgradila po tragu stare rimske ceste, koja je bila više zaštićena od vjetra. Kao lijek za popravljivanje takva stanja predlaže se da se iz Njemačke dovede graditelj ceste (Weeg—Macher) koji će cestu ponovno učiniti prohodnom za kola.

Najpodesniji način za unapređenje grada i trgovine Karlobaga. U današnjem upravljanju Karlovačkog generalata ima mnogo sličnosti s upravom u nekim krajevima starog Rima, u kojima je postojala samo vojska i poljodjelstvo. Bila je slaba točka tog velikog imperija, što se nije mislilo na koristi svih njegovih krajeva koje su se mogli polučiti unapređenjem obrta i trgovine. U prijedlogu se u pojedinosti navode razlozi tome i način da se nedostaci uklone i kako unapređenje trgovine može koristiti pomorskom gradu Karlobagu.

Trgovina (Commerziale)

U prvom redu: Gospić je ključ karlobaške trgovine gdje bi procvatila trgovina da se daće i pretjerani nameti u Gospiću dokinu. Uzorne su mjere koje poduzima Venecija za trgovinu Turaka u dalmatinskim gradovima. Ona je izgradila lazarete i osigurala je za karavane skladišta.

Obrovac uživa najveće povlastice, a on je od Karlobaga udaljen svega 40 milja, pa mu to donosi najveću štetu. To više, što Karlobag terete daće u Gospiću i daće na uvoz paške soli. Bolja bi cijena pro-

⁴⁹ Op. cit. IV, pag. 406.

⁵⁰ Npr. Židovi ne mogu biti zakupnici tridesetnica (1630:15, 1647:91, 1723:15), Židovima se zabranjuje trgovina vinom u nekojim krajevima (1741:29) itd.

micala trgovinu cijele Like i Krbave, posebno mjesta Mazin, Bruvno, Gračac, Zrmanja, Lovinac, Raduč, Gridnja (Gradnja?) i Korenica. Potrebno je olakšati daće koje ubiru gospički daćari a trebalo bi ih najstrože zabraniti za područje Like i Krbave. Osobito to vrijedi za mjesto Popina koje je najbliže Obrovcu, pa treba ponovno uvoziti pašku sol u Karlobag.

Posebno o uvozu paške soli. Sol je važan predmet za karavane, posebno paška sol, jer je Pag od Karlobaga udaljen svega 2 sata i osobito tražen od Turaka i stanovnika Like i Krbave.

Prema prijedlogu baruna Mittovskoga barletska je sol istisnula pašku i sada karavane idu u Obrovac, kamo donose svu svoju robu i kupuju vino i rakiju.

Da se paška sol ponovno dovozi u Karlobag, svi navedeni dolazili bi u Karlobag da tu sol kupuju i tako bi se povećala prodaja vina, a s time i prihod vinske daće u tom gradu.

Lazareti daju trgovcima sigurnost. Potrebno je stoga poskrbiti se za njihovu udobnost i sigurnost i time privući turske trgovce na karlobaški trg, a odvratiti ih od venecijanskih trgova. Za to je potrebno da se u Udbinji (Udbigne) sagradi lazaret i da se obnovi lazaret u Slunju i Radonovcu (? »Radonovac«) kao karantena za robu koja dolazi iz Vakufa i Bihaća, jer se trgovina kreće tamo gdje je korist i sigurnost.

Karavane donose osobito ovu robu: žito, raž, proso, zob, sočivo, svježe i soljeno meso, masnoće, med, lan, željeznu robu, građevno drvo, loj, duhan, teleće i kozje krzno, vučje krzno i krzno ostalih životinja.

Iz Karlobaga se izvozi u Bosnu, Liku i Krbavu ova roba: vino, rakija, sol, ulje, ocat, mjed, željezne izrađevine, tkanine i platno, svilena roba.

Poljoprivreda je izvor trgovine. Lika i Krbava proizvode žito, a potrebna joj je sva roba koju traži ljudski život.

Treba naglasiti, da predlagač Pittoni vidi u poljoprivredi izvor cijele trgovine.⁵¹

Luka je utočište i sigurnost pomorske trgovine. Karlobag ima veliku i duboku luku u kojoj mogu pristati mnogi brodovi pa i dvanaestak ratnih brodova. Luka je čista, skrovita i najsigurnija od sviju vjetrova. Nedostaje joj cesta koja je podesna za kolni promet (strada careggiabile) i to od grada do Gospića. Jedan grad je od drugog samo malo udaljen. Karlobag ima sidrište koje može poslužiti za veliki i prikladni gat. Potrebni su magazini i konoba za trgovinu s vinom, a, kao što je rečeno, potrebna je pitka voda i to kako za karavane, tako i za građane.

Obrana luke. Nijedna stvar nije tako važna i vrijedna pažnje kao što je obrana i sigurnost morske luke, jer ona uključuje sigurnost

⁵¹ »L'agricoltura, ch'è il fonte di tutto il commercio...«. Pittoni iznosi ovdje misli koje nalazimo u Justija (Stadtwirtschaft I, osobito pag. 16).

cijelog naroda, a dosljedno tome i cijelu sreću. Za osiguranje Karlobaga s morske strane mogu se s malim troškom postaviti dvije baterije (topova).

Postoji umjetna mala luka (mandrachio) u kojoj mogu naći utočište mali brodovi, a ona znači veliku prednost za utovar i istovar robe. Lancem se može osigurati da brodovi ne ulaze bez liječničkog pregleda i da brodovi ne mogu odlaziti bez plaćanja lučkih daća.

Potreban je i zdravstveni dom (casino di sanità) za kojega se predlaže podesno mjesto, pa onda i liječnik.

Gradsko gospodarstvo (Oeconomico)

Dosada je blagajnu vodio kaštelan. Određeno je da se novci pohranjuju u blagajni s dva ključa i da se osnuju dvije blagajnice: komercijalna i gradska blagajnica.

Vinska daća je kraljevski regal, a može se najbolje iskoristiti davanjem njezinog ubiranja u zakup.

U Karlobagu su je zakupili Bata Kružić i Blaž Škodić.

Kaštelan neka ponovno ubire porez na promet dućandžija i to u visini od 1/2%.

Listovna pošta između Karlobaga i Senja i obratno je uzurpirana od riječkog zakupnika pošte pod nazivom filijale.

Zato su osnovane dvije komercijalne pošte: jedna u Senju koju vodi Krivošić, a druga u Karlobagu koju vodi Blaž Škodić.

Određen je nadzor nad mjerama i uvedena mjerna pristojba od 1%.

Budući da je stoka koja se izvozi u Veneciju kvalitetna a osim toga Mlečanima potrebna, može se opteretiti izvoz s novom daćom:

1. od vola ili krave 12 krajcera
2. od teleta, škopca, jareta, ovce 6 krajcera
3. od osrednje svinje 6 krajcera
4. od velike svinje 9 krajcera
5. od jagnjica ili kozlića 3 krajcera.

Treba sagraditi klaonicu, a od zaklanog blaga treba naplatiti daću poput one koja se plaća na izvoz stoke. I tu klaonicu i mesnicu treba dati u zakup.

Neka se održi dioba stanovnika uz plaćanje takse: patriciji neka plate po 100 dukata, a građani po 50 dukata, i to samo jedanput za sebe i za potomke.

Kaštelanu neka se priznaju regali: jezik od zaklanog blaga i po jedno prase od 100 izveženih i tako razmjerno.

Suci imaju također regale, ako procjenjuju vino u barci.

Pittoni opširno govori o rudnicima koji mogu biti korisni ako ne traže velike izdatke. Iskorištavanje ugljenika je mnogo unosnije od drugih rudnika, pa i od rudnika zlata i srebra. Ugljenici se mogu iskorištavati bez bojazni da će nastati gubitak, jer će dobiveni ugljen

preuzimati šećerana u Rijeci, pa onda Italija, Španija i Portugal. Ti ugljenici bit će riznica za radne ruke, a bez trošenja sirovina, izuzevši nešto drva iz naših šuma koje je potrebno za konstrukcije rudnika.

Izvještaj o trgovini završava s prijedlogom da se udruže karlobaška i senjska blagajna, jer će se u Karlobaškoj blagajni od pristojba za građanstvo ubrzo sakupiti veći iznosi koji će se bolje moći iskoristiti ako se predadu u zajedničku blagajnu.

Pristanište (molo) treba povećati i proširiti. Sadašnji mali gat zaposjeli su kapucini pa ga treba vratiti gradu, a treba izgraditi i jedan veći gat.

Dane su upute za lučkog kapetana koje nisu postojale.

Ništa nije štetnije za trgovinu, nego izgubljeno vrijeme za parničenje.

Još je štetnije, ako se sud nalazi daleko, kao što je to sada, jer se nalazi u Senju. Treba stoga u Karlobagu osnovati trgovački sud i to pod predsjedanjem kaštelana.

Za lučke daće (ancoraggio et alboraggio) dane su upute.

Treba urediti i pitanje obližnjih napuštenih vojnih luka u kojima se sada iskrcava i ukrcava roba bez plaćanja daća, što posebno vrijedi za luku Sv. Juraj (danas Jurjevo).

Teško su pitanje šume koje je vojska uništila tako da je obala golo kamenje i pećina. Pittoni posvećuje pitanju šuma cijelo poglavlje svojih razlaganja uz neke konkretne prijedloge.

Karlobagu treba stvortii mogućnost za izdavanje brodskih patenata i putnih isprava. Potrebno je da mu se priznaju i sajmovi, jer oni unapređuju trgovinu.

Potporama treba omogućiti da mladići polaze nautičke studije u Trstu.⁵²

Osnutkom banke unaprijedit će se trgovina, a potrebno je da se unaprijedi i manufaktura, kao što je suknara, izradba cipela, šešira i slično.

Militare

Pittoni je na kraju svog izvještaja dodao i vojna pitanja, budući da je Karlobag do pred kratko vrijeme potpadao pod vojnu upravu i budući da je i nadalje trebao ostati vojno uporište i eventualno ratna luka.

Cijeli karlobaški garnizon potpada pod upravu gradskog kaštelana, a sastoji se od posade od 30 glava. Za obranu su na trgu postavljena 4 topa. Oni su spremni za upotrebu, dok 4 daljnja topa leže na zemlji. U kaštelu ima 4 manja topa. Opširno opisuje jadno stanje posade i nemogućnost provođenja uspješne obrane grada koji bi trebao biti pomorsko-trgovačka luka.

⁵² Ispravljeno: u Senju.

Garnizon treba povisiti na 60 najboljih ljudi s dvojicom dobrih časnika na čelu s time da su oni podređeni kaštelanu. Govori o povećanju grada koje će tražiti i povećanje posade, a dalje obrazlaže prijedloge za raspored straža i za druga važna vojnička pitanja.

Nesumnjiva je potreba osnutka pomorskog odreda (compagnia di marina). Dok se u Senju nitko ne da novačiti bez plaće, u Karlobagu se javilo više od 40 ljudi za pomorski odred. Predlagač ulazi u pitanje formiranja odreda za obranu obale uopće, navodi podesna mjesta u kojima je moguće osnovati potrebne odrede i obrazlaže organizaciju pomorske čete s kapetanom na čelu.

Cijeli prijedlog, popraćen iscrpljivim priložima, potpisao je 9. srpnja 1756. namjesnik (luogotenente) markiz Melchior Cavalcabò.

Osvrt na prijedloge za poboljšanje prilika u Karlobagu

Nešto prije potpisa Karlobaškog statuta od godine 1757. podnesen je i jedan opis cijele zapadne obale Jadrana⁵³ koji je izrađen na temelju obilaska obale u vremenu od svibnja do srpnja 1756. On sadrži i dobru građu o prilikama u Karlobagu.

Ovdje se navodi da je Karlobag malo mjesto sa svega 600 stanovnika. Kaštel je manji od senjskog kaštela. On je s triju strana zatvoren, dok je prema gori otvoren. Položaj grada je vrlo povoljan za trgovinu, jer se udaljenost susjedne Like, Hrvatske (!), Krbave i Bosne može prevaliti u jednom danu. Gradić ima prirodnu i duboku luku podesnu za izgradnju pristaništa. Tu treba osnovati tridesetnicu radi ubiranja carine po općem cjeniku.

Slične misli iznosi i Pittoni, ali on ide i dalje. On predlaže da se uz carinu i vinsku daću ubire i opća potrošarina i to u obliku regala u korist nadglednika mjera (1%) i u korist kaštelana (0,50%). Uz to predlaže i porez na klanje stoke i to ne samo stoke, koja je određena za izvoz, nego i stoke koja se kolje za domaću potrošnju. Taj Pittonijev prijedlog je svakako protivan zasadama tadašnjih ekonomista koji mu u pretežnom dijelu prijedloga služe kao uzor i izvor teoretske podloge na kojoj gradi svoja razlaganja.⁵⁴ Posebno vrijedi to za Pittonijeve prijedloge s obzirom na unapređenje trgovine. Za nju treba podignuti skladišta, klaonice i mesnice. Potonje treba dati u zakup, jer se time osigurava stalan prihod, a da se ne opterećuju potrošači, jer se plaćena zakupnina ne može na njih prevaliti. To je umjereno prihvaćanje Justijeva mišljenja o zakupima državnih dobara i prihoda.

⁵³ Hofkammerarchiv Wien, Kommerz, rote Nr. 621. Opis je potpisan sa »Brequin«. Priložena su i dva zemljovida u boji istočne obale Jadrana i cijelog Kvarnera. Sadržaj je opisan u njegovu naslovu: »Tres respectueux Rapport des observations que j'ai faites le long des Côtes Maritimes des Frioul, Litoral, Istries, Croatie, Morlaquie et Dalmatie; ainsi qu'aux Isles de Cherso, d'Ossero, de Plevenick, de Veglia, d'Arbe...»

⁵⁴ V. npr. Justi op. cit. II, pag. 356 i na drugim mjestima.

Pittoni je mišljenja da nijednom mjestu nije tako potrebna banka kao što je Karlobagu. Treba osnovati banku po uzoru nizozemske banke u Kopenhagenu. Tu se jasno vidi Becherov i Schröderov utjecaj kojima je Nizozemska u mnogočemu uzor, pa osobito i za banke i bankarske poslove. Pittonijev prijedlog je svakako smion s obzirom na zaostalost Karlobaga, a značajno je to da se ovdje ne priklanja Justijevu gledištu na banke.⁵⁵

Na Pittonijev prijedlog o robnom prometu s Gospićem već smo se osvrnuli. Taj je promet ovisan o izgradnji ceste koja će omogućiti upotrebu dvoprežnih kola, a to je novost u onim krajevima.

I spomenuti opis dodiruje pitanje izgradnje cesta. U opširnom izvještaju o Senju, pisac opisa osvrće se na projekt markiza Cavalcabòa za izgradnju dviju cesta: ceste od Senja do Karlobaga i ceste od Senja do Karlovca. Pisac se pohvalno izražava o tim projektima koje mu je spomenuti markiz dao na uvid. Naglašuje da ti projekti imaju mnogo protivnika, ali će njihovo ostvarenje biti općekorisno i za državu jeftinije od drugih projekata.

U pogledu iskorištavanja rudnika Pittoni potpuno slijedi misli H. G. Justija koji zapostavlja rudnike zlata i srebra u korist drugih rudnika. To vrijedi i za Pittonijeve misli o poljoprivredi. Justij posebno navodi da je poljoprivreda čvrsti temelj na kojemu počivaju ne samo pučanstvo i njegove prehrambene prilike, nego i manufaktura i cijela trgovina.

Pittoni nam na taj način daje dobar uvid u nazore tadašnje austrijske službene gospodarske politike, ali nam u pojedinostima prikazuje i stanje Karlobaga koji nakon strašnog razdoblja razaranja i paleža treba osposobiti za normalni život građana uz pružanje povoljnih mogućnosti za taj život.

III UREĐENJE PRILIKA U KARLOBAGU I DONOŠENJE STATUTA OD GODINE 1757.

Uređenje prilika

Ispitivanje prilika i proučavanje mogućnosti poboljšanja stanja u gradovima uzduž Jadrana je jedna od mnogobrojnih mjera koje se poduzimaju za uređenje tih gradova i njihovo osposobljenje za trgovinu. Od posebne je važnosti grad Senj koji uz ostalo trpi i od samovolje vojnih oblasti. One ne mare za prava građana i gaze ih svakog dana i u svakoj prilici. Prvi počeci temeljitog uređenja ovih prilika

⁵⁵ U to je doba općenito mišljenje da dobro organizirane banke promiču trgovinu. U tom je pogledu zanimljiv prijedlog o osnutku mađarske banke iz druge polovice 18. stoljeća (Commercialia Croatico-Hungarica u Nacionalnoj biblioteci u Budimpešti).

sežu u vrijeme kada je Senj zajedno s Karlobagom podređen Vrhovnoj komercijalnoj intendenci u Trstu (1746). Ipak se tek godine 1752. pristupa uređenju odnosa vojnih oblasti prema građanstvu i to izdavanjem privremenog naputka za kapetansko namjesništvo u Senju (officio capitanale o luogotenenza, lat. capitaneatus seu locumtenentia). Nekoliko godina kasnije, točnije 5. prosinca 1757. potpisan je novi statut toga grada. Istoga je dana potpisan i Karlobaški statut.

Redovan poštanski promet je u Senju i Karlobagu uređen poštanskim redom od 31. lipnja 1762.

Nešto kasnije uređeno je i pitanje solne trgovine. Odredbom Vrhovne komercijalne intendence u Trstu od 30. prosinca 1763. uređen je zajednički solni »rola« za Senj i Karlobag, ali je pridržano da se za Karlobag uredi posebni »rola« ako tokom godina poraste solni promet koji će to opravdavati. Tada će se primijeniti načelno da dovoz soli za Senj obavljaju senjski brodovi, a Karlobažani će dovoziti sol za svoje područje.

To se do kraja 18. stoljeća nije ostvarilo, jer je promet soli u Karlobagu jedva prelazio desetinu solnog prometa u Senju.⁵⁶ Karlobagu je ipak priznata povlastica da može uvoziti jeftiniju pašku sol. U toku 18. stoljeća u Karlobagu već postoji filijala senjskog tridesetničkog ureda koja je kasnije i solni ured.⁵⁷

Markiz Cavalcabò uspio je i sa svojim prijedlozima za gradnju cesta: cesta iz Karlobaga u Gospić (tzv. Marija-Terezijanska cesta) puštena je u promet 1787, a izgrađena je i cesta Karlobag — Senj.

U ostalom dijelu Cavalcabò ipak nije uspio sa svojim velikim projektom za obnovu i procvat Karlobaga na temelju privrede uopće, a posebno izgradnjom manufaktura i trgovinom.

Karlobag ostaje mali gradić. Kako je poznato, polovicom 18. stoljeća on je brojio 600 stanovnika (oko trećine stanovnika grada Senja). Godine 1761. na području grada bilo je 35 poroda, dok je broj umrlih bio 22.⁵⁸ Godine 1762. bio je omjer: 34 rođenih prema 40 umrlih. Godine 1760. popisano je 862 stanovnika.⁵⁹ Stotinu godina kasnije (1861) Karlobag ima 661 stanovnika,⁶⁰ a isto toliko i godine 1866.⁶¹

⁵⁶ V. Herkov, Mjere Hrvatskog primorja s osobitim osvrtom na solne mjere i solnu trgovinu (sv. 4. Posebnih izdanja Historijskog arhiva Rijeka i Pazin, Rijeka 1971).

⁵⁷ Herkov, Carinski cjenik grada Senja od godine 1577. (p. o. iz Vjesnika Historijskog arhiva Rijeka i Pazin sv. XVII).

⁵⁸ Hofkammerarchiv Wien, Kommerz rote Nr. 478 (383).

⁵⁹ I. Erceg, Neki ekonomski momenti iz života Trsta, Senja i Karlobaga (Ljetopis Jugoslavenske akademije knj. 70, str. 297).

⁶⁰ J. Hostinek, Die Militärgrenze, Wien 1861) I. Teil, pag. 13.

⁶¹ V. Sabljar, Miestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije, Hèrvatske i Slavonije, Zagreb 1866. — Vrijedno bi bilo ispitati razlog, kako dolazi do pada stanovništva od godine 1760. (v. bilješku 59) do 1861.

Tek najnovije doba donosi Karlobagu bolje dane, porast pučanstva i bolje trgovačke prilike.

O statutu grada Karlobaga od godine 1757.

Senjski statut od godine 1757. izdan je tiskom odmah po potpisu, a tiskan je latinskim i talijanskim jezikom.⁶² Karlobaški statut, koji je istodobno potpisan i izdan, pisan je hrvatskim i talijanskim jezikom. Talijanski jezik bio je potreban s obzirom na Vrhovnu komercijalnu intendencu u Trstu, a hrvatski jezik bio je potreban s obzirom na sastav pučanstva. Karlobaški stanovnici bili su pretežno Hrvati, kako to dokazuju popisi pučanstva⁶³ i drugi izvori.⁶⁴

Statut je podijeljen na paragrafe, a sadrži samo najnužnije propise kojima je glavni cilj uređenje gradske uprave i sudova i njihovo povezivanje sa Senjom. Naslovi paragrafa pisani su samo talijanskim jezikom, uz vrlo male iznimke.

Na čelu grada stoji kraljevski kaštelan ili porkulab koji je podređen namjesništvu (Luogotenenza) u Senju. Za dobrobit građana ima se brinuti gradska općina s magistratom na čelu. Obnova magistrata obavljat će se svake godine o Miholjevu.

Magistrat ima 10 članova. Sudac, dva gospodska prisjednika (asessor) i doživotni skrbnik za zdravlje postavljaju se po kaštelanovu prijedlogu, dok se ostali članovi magistrata biraju. O obnovi magistrata brine se kaštelan koji nadzire i pravilan rad pri izboru članova magistrata.

Kaštelansku upravu i gradski magistrat čine dva suca i četiri prisjednika koji rade po statutu i po ostalim propisima.

Statut je kratak, a njegov je sadržaj podijeljen u tri dijela: na upravne poslove, na policiju i na sudbene poslove. Statut ne uređuje samostalno sva pitanja, nego se često poziva na Senjski statut koji je u važnijim pitanjima mjerodavan s time da se Karlobag potpuno veže na Senj s kojim ga i sam kaštelanat povezuje.

Propisi Karlobaškog statuta su oskudni. Nedostaju temeljne odredbe o stjecanju građanstva te o aktivnom i pasivnom pravu glasa pri

⁶² Per Giovanni Tommaso Trattner, Stampatore, Trieste.

⁶³ V. Senjska carinska tarifa, pag. 56—57.

⁶⁴ Intendenza commerciale per il Litorale, Busta 414, 1765: u času, kada se odlučivalo o posadi dviju ratnih fregata što su u to doba izgrađene u Kraljevici, Karlobažani traže da se pri izboru mornara uzmu u obzir njihovi građani da bi se na taj način pomoglo siromašnom gradu. Navode se i imena predloženih mladića: Giorgio Miletich, Francesco Lerch, Giorgio Luksetich, Simone Tomichich, Gregorio Sojat, Giovanni Antonchich, Marco Ivancovich, Mihaele Luksich, Gregorio Poxarich, Lorenzo Polich, Matheo Milinovich, Andrea Potochnjak, Antonio Kukuljan, Giovanni Buttoracs Medin. (?), Giuseppe Suvich, Vincens Gherxetich, Francesco Mohorovich, Antonio Lazarich. — Osim »Lercha« nema stranih imena!

izboru magistrata. Uopće, nedostaju propisi o građanskim pravima. Tu nema ni traga nekadašnjim pravima i pravicama karlobaških građana.

Ipak je taj statut zanimljiv i to u prvom redu onaj njegov dio koji je pisan hrvatskim jezikom. Zbog toga ga ovdje u cijelosti donosimo onako, kako je godine 1757. izdan u tiskari Trattnera u Trstu.

STATUT TRGOVAČKOG I POMORSKOG GRADA KARLOBAGA OD GODINE 1757.

MI MARIA TERESIA po Milosti Boxjoi Cessariza Rimaska, Kragliza od Zemlie Nimačke, Ugherske, Pemske, Dalmatinske, Hervatske, i Slavinske etc. etc. Arciercessiza od Austrie, Ercessiza od Borgogne, od gorgne i dolgne Silesie, od Brabanta, Milana, Stirie, Karintie, Kragnie, Mantove, Parme, Piacenze, Limburga, Lucemburga, Gheldrie, i Wirtemberga, od Svetoj—Rimskoga Cessarstva Margravia od Morave, Burgovie, i od visgne, i nixgne Luxacie, Poghlaviza od Svabie, i Transilvanie, Grofiza od Absburga, Flandrie, Tirola, Pfirta, Kiburga, Gorize, Gradiske, i Artesie etc. etc., udigljujemo svim, i svakomu od Nasćih virnih Purgara, i Pribivaoza od Tergovazkoga Varossa Karlobaga Nasćiu Cessaro—Kraglieusku Millost, i gnim dajemo na znanje:

§. I. Il motivo della presente Statutaria Legge.

Svim jest očćito, da pomgnivo, i skerbno brinemose za pravi, i istiniti napridak od svih Primorskih Varosćia Nasćega Austrianskoga Kraja, Kaono vidise u tolikih očćitih Slamengih dilih, i Milloschiah. Varos Karlobagh mej drughimi skušća plod od iste Nasće Visgne Millosti ne samo u tolikih jurve početih, illi odrejenih zagradah, nego i u ossobitih Blagodarnostah, i upravah velle dobrih, i Koristnih za vridan, i skupan xivot od Pribajuchih; Alli jer sve ove Nasće Visgne Koristne Naredbe nemoredu dostighnuti xegliane sverhe, ako nissu stavgliene na očćito, i proglassene, sudilismo, da potribbito jest, ovim sadasgnim nakupnim Pismom očćitovati načine, skoimi odredismo u Karlobagu providiti ne samo za ostale od vladanja potribbe, nego i za naredbu od neosquarnute Pravice, koi jessu kakoti dva stupa, na koje ossobito uppirase opchieno dobro, i čestitost.

§ II. Il Castellano presiede a Carlobago con di pendenza da Segna.

Za sversćitiju zaverhu od Nasće skerbi odlučilismo, da Nasć Kastellan, koi bivajuchi u Karlobagu spodloxnostum i z'razumenjem Oblasti Segnom vladajuchie ossobito, i naiprie pomgnitichie na sversćito oblu-xivanje od Nasćih Visgnih Naredba, koje čigliadu samo na opchieno dobro od toga Varosća.

§ III. La Comunità celebrerà l'annuale Ristaurazione del Magistrato.

Jer pako nie zadovolgian jedan sam čovik podpunoma nastojati na Opchienne napridke, dopuschiamo Opchini Karlobaskoj, iz koje u malo vrime budese ućčinila jedna Purgarska Opchina, da i od sada svako lito na dan S. Mihovila moxe imati opičaino Ponovglienje od Staresčina, u kojoj vechim dilom od Ballot buduse izabrale Persone takove, čija duxnost bitiche, činit Pravizu, zajedno s' Kastellanom, i s'gnim skupa providiti u drugih opchienenih svitovnih potribale polak sdola iztomačenih uprava, i naredba.

§ IV. Quali Uffizij si conferiscano in questa Ristaurazione?

Buduse zbrali u tome Ponovglienju slidechi oblastnici svako lito promignivi:

- 1°. Sudacz, i dva Prissidnika, illi Assessori s'meju Purgarâ.
- 2°. Jedan Providitur od Sanitadi.
- 3°. Dva Prissidnika za Commissiu Sirotsku.
- 4°. Jedan za Commissiu od stvari Cerquenh, Redovničkih etc. Koje imenujuse u zakonu: Causae piae.
- 5°. Nastojnik na Mire.
- 6°. Pravednici.¹
- 7°. Nastojnici od Cerquenh stvarâ, illi Kastaldi.

Sudaz pako, i dva Prissidnici od Gospodschine, kako i Provisur vichni nad Sanitadun bitichie od Nass imenovan, potlam Kastellan očituje Nam Kandidate.

§ V. Il metodo di celebrarla.

Na ovo Staresčinâ Ponovglienje, kako i na sva ostala Opchinska zakupljenja nechie smet pristati, koi nie podpunoma sversčio dvajset godisch: koliko od Načina, koga tribbajest obderxati u tom poslu jur Kastellan snade, koi kod ovoga, i kod svih ostalih od Opchine zakupliengih ima biti, i u ime Nasče svum pomgnium prigliedati, da svaka ondi razvidena ne cigliadu na drugo, nego na Opchieni od svih pokoj, i čestitost.

§ VI. In che consista l'uffizio del Castellano, e del Magistrato?

Officij dakle od Kastellana, i od Staresčinstva Purgarskoga sloxenoga, i zakuplienoga od dvih sudacz, i od četirih Prissidnikâ stogi u vladanju, i ravnanju u poslih od Purgarstva, illi od Pulicie, i od Pra vice.

¹ U talijanskom tekstu »giustizieri«

Perva razdigliujese na četire strane: i jest

1°. Skerbno bdenje nad dobrem ravnanjem od Varosça, i nad Opchienum Segurnostum.

2°. Pomgnivo Prigliedanje na ona, koja su narejena za sderxanje od imangih Cerqueni, Redovničkih, i Ospitalskih etc.

3°. Sveudiglina skerb za Sirote.

4°. Marglivo vladanje od Pineznice Tergovačke, i od svega, sto jest određeno za gniu, da moguse podnossiti toliki stroski, koje svaki dan tribba jest činiti radi opchiene Koristi.

§ VII. Si stabiliscono le tre Commissioni di Pulizia, di Cause pie, e de'Pupilli.

Za nastojati dobrim redom na perve tri stvare, zapovidalismo, da se narede u Karlobagu pod zabrumbum od Porkulaba tri Kommissie, od vladanja Purgarskoga, od stvari koje pristojese Cerquam, Redovnikom, Ospitalom etc. i od Sirotâ. Perva bitichie sloxena iz Pervosiditeglia illi zabramnika opchiena od svih trih, i iz dvih Sudaza, kako Prissidnikâ: druga iz jednoga Prissidnika imenovana od strane Cerquene, i iz jednoga drugoga izabranoga svako godischie na Ponovglienju od Staresçinâ: tretta naikasnie iz dvih drugih Prissidnikâ takojer za to svako godischie zabranih od Opchine.

§ VIII. l'obbligo delle medesime, e il Normativo, su cui devono dirigersi.

Budu providile ove tri Kommissie za vellè Koristne, i na gnihov Officii naklognene stvari: budu upravno imale svoje Sessie illi Sidinja imajuchi jedan dobro narejen Protokol: koga budu činile potverđiti od Vladateglia, illi Lokutenenzie Segnske: i jedinito budu nastojale, da dobro, i korist opchiena dan za dnevom napriduje, i uzmnoxujese, da Sirote dobro se odhrane, gnihova imanja virno zaschitena, i uxmnoxena, kako i ona, koja odrejenasu za Cerque, za Redovnike, za Ospetal, e za ostale Bogogliubne stvari, od sta svega Nasç Porkulab jurve obilatu naredbu ima.

Zavisno bi billo ovdi ponoviti naçin, skoim reçene tri Kommissie imaju vladatise u dilih od svojega Officia, buduch da iste uprave, koje dalismo sgorareçenim Kommissiam u zakonu Segnskoga Varosça, utiskanomu 5. dan Prosinza Misseza 1757., u dilu I. u çlanku 14. 16. i 17. jessu tako zaustaugliene, da moxeduse i Karlobagu naredno priloxiti, neka i ondi takojer uzstanovitise jedno dobro Purgarsko Vladanje, jedna sversçita skerb za Sirote, i dobrozamisglieno prigliedanje na Cerquena, Redovniska, Hospitalska etc. imanja. Kako dakle od svih stvari jedinito vissi çetitost opchiena; tako uffamose, i za stanovito derximo, da virni Nasçi Podloxnici od Karlobaga polak xeglie koju imaju za opchieno dobro nechiedu od svoje strane umankati nastojati, i çiniti, da ove Nasçe naipraviçnie, i naiprovidnie naredbe se izpune.

§. IX. La fedele amministrazione de' fondi
della Cassa e un oggetto, che interessa
la commune felicità.

Sčto dotičese vladanja Tergovačke Pineznice u Karlobagu svaki vidi, da svesčto ulize nie za drugo odrejeno, ako ne za one same napridke, koje namislismo skerbno uztanoviti u Karlobagu za opchieno dobro. Zato svi opchieno, i svaki posebi occhie brinutise, da Dohotki Opchieni po niedan način nebudu uzkodeni, da pače vechie okoristeni, i svum duxnostum vladani polak onih Naredbâ, i raunajuchih uprava, koje kada i kada billesu jur date Nasčemu Porkulabu.

**Koliko za Sud u Karlobagu narejujemo za od sada
Način, koi zliidi.**

§. X. Quale sia il Foro di Giustizia in Carlobago?

Suditi u Karlobagu occhieldu Starasčine od Varosča, tojest Porkulab,¹ kako Pervosiditegl, dva Succi, i četiri Prissidnici izabrani u sgora tomačenomu godischia Ponovglienju od Stareshčinâ.

§. XI. Avanti il Contraditorio formale sarà da
tentarsi un'amichevole componimento.

Svako dakle Pismo od Praude occhiesse uputiti k' ovomu sudu, i dati u sčake succim, koi prie nego redon od suda unidu u praudu u jedan dan po gnihovoj vogli odlučen budu činili k'sebi dochi obodvoju stran pod pedesu od tverdoglaustva, budu ukazali Praudajuchimse korist od priatelske proprave, stavgliajuchi gnim na pervo dvogivnost od nadobitia, texinu od troxka, gubitak od vrimena, i naikasnie sve one skode, i nezgode, koje mogu odvratiti od praudanja, iz koga izlazi visčie puta rassap od Kuchiâ malo pametnih praudalazâ. Da ako dobrostiva nagovaranja od sudača dostihnu xeglianu sverhu, propravglienje za svemi svojemi dilli occhiese u Protokol upissati, i Prauda occhiese sverčiti dajuchi obodvojoj strani jednu odluku podverjuchiu zavezanu popravu.

Da ako pak strane bi supprotivne bille svakoj pogodbi, i po svaki način bi se pozvale na sud prigovorni, onda Succi occhieldu punomu Stareshčinstvu Purgarskomu dati Pismo, neka unidese u praudu polak reda, koi na daglie se uskaxuje.

§. XII. Giorni delle Sessioni giudiziali in
Carlobago

Za sva dila od Suda u Karlobagu dva dni od Tjedna jessu upravno odrejeni, tojest Utorak za sidenja od samih Sudazâ, od koih govoreno jest prie, i Petak za sidenja od punega suda, koja buduse derxala oko devete jutergne ure pod Presidum od Porkulaba.

¹ Tj. kaštelan.

§. XIII. Obligo del Cancelliere.

Sve što budese činilo ù svih Sidingih od Kancillira Varosčkoga bude uppissano ù dobro narejenih Protokolih redom Abecevice, koi red, kako i načim od dobro uppravnoga začuvanja od činâ jurve dat jest ù zakonu Segnskomu ù Strani I. ù članku 10. Po ovomu occhiese vladati i ù Karlobagu Kancillir od Opchine.

§. XIV. Le Cause si trateranno per la più parte a voce.

Koliko pak od načina, s'koim u tome Mestu budese Sud vladati činechi praviču, poglavita skerb Porkulaba Pridsidnika, da Praude Opchieno protressujuse ričium (samo da Prauda nie prevech zapletena, i od ossebite prinosče) buduch da kad praudajuchise ričium stavgliaju na pervo svoje uzroke, Prauda ù jedan dan moxese zaversčiti, koja s' pismi protressena prodaglila bisse na mnoghe Misece.

Zato uzroki od otih dvih stranâ na pervo donesseni buduse uppisali ù Protokol od Suda, i poklam pozvani prid Sud jest slusčan bio zajedno s'Protestacium suprot Pismu, i on koi na Sud jest pozvao svojem odgovorom ričjum datom, i naikasgne pozvani svojem drughim prigovorom Prauda occhiese zaversčiti, i taki učitiniti ossuda.

§. XV. Per Normativo dell' ordine giudiziario si prescrive anche in Carlobago lo Statuto di Segna Parte II.

Kako jedno dobro uprauglieno Pismo od pozvanja na Sud ima biti sloxeno, na koi načim imajuse činiti Pisma od Processa, illi Prigovori od ričma, kako odluke suditeglne, i zapovidi imajuse nazvestiti supprotivnoj strani kako sluxitise s'potverjengimâ od svidokâ, kako oporaviti Essekucie suditeglne, Proglasenja, uztavglienja, zadexanja, upravke od strosčka, što moxe zaiskati perva Instancia, s'koim kratkim, i zakonitim načinom imajuse zaglaviti svi Processi jurve odredilismo obilne ravnajuchie uprave u drugoj strani od Zakona Segnu datoga od članka sedmoga do dvadeset i devetoga, i kaono ove Nasče Naredbe jessu takove naravi, da mogu sluxiti svim sudom koristum opchienum od sversčitoga čignenja Pravice; tako po kriposti ove Nasče zakoniteglne Voglie dajemo Sudu od Karlobaga, i Praudajuchimse kod gnega istu suditeglnu naredbu, da s'pristoinum primirnostum gnu po svaki načim obsluxuju.

§. XVI. Cbe Persone siano soggette al suddivisato Magistrato?

Potlan kazato jest, ičo ima Staresčintsvo od Karlobaga, i suditeglni red za Praude prigovorne, ostaje tomačiti, koje Persone podloxenesu toj vladateglnoj oblasti.

Podloxnisu dakle svi udomovglieni u KARLOBAGU od kakogodir plemene, i zanatà, samo da nissu na Nasçioj sadasgnioj sluxbi Vojaçkoj, illi uresceni plemenom od Nasçih Cessaro-Kraglievskih od Purgarstva Officirâ, od koih pervi podloxnisu oblasti svaki svojega Regimenta, drughi Sudu naikasgne postavglienom u Segnu za Praude Nasçih Cessaro-Kraglievskih Svetitegliâ, i Officirâ s'dopusçhienjem da nadaglie posvatise mogu prid Regenciu od nutergne Austrie u Grazu pribivajuchiu, i koliko jedni toliko drughi polak naredbe jurve ukazane u Zakonu Segnskomu Str. II. çlan. III., od kle lasno razumelose bude kako jest tribba ravnatise u Karlobagu koliko za takove Persone, i za gnihove Udovice, i Sirote.

§. XVII. In ogni caso di morte d' una Perso(n)a soggetta al Magistrato sara il Castellano ex Officio la Sigillazione, e l'Inventario.

Kada koigodir pribivajuchi u Karlobagu primîne, Porkulab obsluchitichie onu isti naredbu, koju zastavismo u vechie puta imenovanomu Zakonu od Segna D. II. çlan. II. Koliko prie dakle zazna smert od Persone gnegovoj O b l a s t i podloxne u digl marglivo pomgnitichie, da prez gubit Vrime gneja Dobra, i Imanja budu zabilixena, i pak u dobro narejenomu Inventariu popissana: da Imanje nebbude zgruçeno, ako putem od Pravice za obicaine Quietance onim samo, koj zakonito ukaxu da gnim istinum pristogîse: pazitiche, da Sirote, i gnihova Dobra naçinom visçie narejenim uvixbajuse, i gaschite. I prenda kojgodir mertvi nebbi nista svoga ostavio, nisçta ne magne zapeçatenje, i çin od Popissa biti po svaki potrihit, koliko cich toga, da niedan çin od Oblasti sgora reçenoga Staresçinstva, toliko izato da zakonito se zazna uboschina od mertvoga, koje zaznanje upissano u Protokolu Sudazkomu vagliat occhie za ravnatise u dosçiasnih Vrimenih, i sçto jest naivechie sluxitichie istomu Sudu za zakonito oppraviçitise; kada bi potlan dosçli nespodobni Pitaoci ob Baschine, koje nima.

§. XVIII. Come si debba regolare il Castellano, qualor morisse una Persona soggetta al Giudizio delegato nelle Cause di Ces. Regj Uffizianti stabilito in Segna?

Kada bi preminula kajadir Persona podloxna sgora imenovanemu Sudu odrejenomu u Segnu, duxnost Porkulaba bitichie udigl uççiniti utentogno zabilixenje stvari od Pokoinoga puschianih, obznaniti L o k u n t e n e n c i j Segnskoj, i ravnatise pako onimi naçini, koj gnemu budu poslani.

§. XIX. Quale sia il primo Foro d'Appellazione contro le Sentenze del Magistrato in Carlobago?

Pozivanja na daglni Sud od Staresçina Karlobaskih occhieduse ravnati kako one, koje buduse çinile suprot Ossudan od magna

Sveta Segnskoga polak naredbe upissate ù Zakonu ù Dilu II. članku XVI., od kuda izvajase, da i ù Karlobagu stran utexana udigl za proglassenjem od Ossude, ako bude otila, ima na daglie pozvatise. I kako od Staresčina ima biti kazato, da svaka Prauda moxe biti na daglni Sud pomaknuta, tako duxnost od Suda bitichie činiti opet ukolovratiti Process, i nà red staviti sčto iz gnega se izvoja koliko pervo pozivanje na daglni Sud ućčigneno bude, namah od onuda poslati gnega zajedno s'Pismi nukativimi, illi z'Instanziami; da ako praudanje samo ričmi ućčigneno bi billo, tada neka posgliese Kratak nakup izpissan iz Protokolla z'uzroci, koi ossobito ganulisu na ossudu, Suditeglnoj Vlasti Segnskoj, kako prvomu Sudu od nadagnoga pozvanja, koi ućčinitichie ossudu illi potverjuchiu, illi ponapravgliajuchiu, i na tragnu poslatichie prvomu Sudu, neka običajnim načinom ju proglassi.

§. XX. Si dischiara anche il secondo Foro d'Appellazione, e quello di Revisione.

Kada bise dogodilo, da jednoj strani bise videlo da jest utexana, i od Ossude Segnskoga Suda mochi chie na daglie pozvatise na sud Nasçe Regenze nutergne Austrie u Grazu sidichie. Naikasgne polahćanje od Razvidenja, tojest tegote suprot ossudi ovoga drugoga Suda drugopozivnoga, i sva priko običajna ponapravgljenja, kako na priliku od povrachienja na podpuno occhieduse izkati kod Suda razvidujuchiega, koi takojer u Grazu uztanoviten jest: i tò sve polak uprav u zakonu Segnskomu ukazatih Dilu II. članku XVI. i XVII.

§. XXI. Il Normativo nelle Cause Criminali.

Koliko za Praude od Krivazâ, koim gre za pedebisu u Karlobagu istinom pristogise Porkulabu, i Staresčinam suditi takove magne Praude kako, na priliku Buke prez smertnih ranâ, blude, i ostala takova, kada krivcem ne ide za glavu, illi za drugu veliku pedebisu. U onih pak krivignah, koje vridnesu velikih pedebisâ Porkulab occhiese vladati zakona Segnskoga Dilom II. člankom XXIX., i samo iziskavajuh zlame-nja, i izvogivno činivsi uffatiti krivča oppomenitichie od sgode sudačku Oblast, illi Lokumtenenciu Segnsku, koja za oznovati zakonito spitanje suprot krivčem prez kasnenja illi poslastichie u Karlobag jednoga od svogih Prissidnika za pomoch Porkulaba, i Staresčinâ, illi ravnatise načinom, koi polak okolisćchia budese mogao uzeti.

U ossudi pako od Krivignâ, koja occhie sloxitise potlam poslani Prissidnik, i Porkulab svojemi Staresčinami kazali budu sčto jessu obnaščli, occhie pristati Sudačka Oblast nazvanomu članku od Zakona, kojemu u svogih koliko jest od toga člankih po kriposti Nasçie Visgne Oblasti dajemo i za Karlobag punu od zakona jakost.

§. XXII. Non meno nelle Fiscali.

Praude od Fiska, tojest one, koje spadaju na Kontrabande, i ostale koristi Nasçe Visgne Novćarnice, i Tergovačke Pineznice u Karlo-

bagu budu zručene Lokumtenencij Segnskoj, i od gne, kako skupno-siditegllice in Causis summi Principis u P(r)audah naivechiega Poglavice prostressane polak Naredbenoga Pisma utiskanoga i gnoj datoga oko 17. velikoga Travnja 1756., od koga, kako i od zakona Segnskoga occhiese poslati broj zadovolgian izgledâ za namistiti red u ovih zakonitih Naredbah odlučen.

§. XXIII. E Mercantili viene di chiarato.

Praude Mignamne, i Tergovačke napokon, i one koje iz prodenja slaze, ne poznaju drughe Vlasti izvan Tergovačkoga Suda Segnskoga čigova briga bitichie ukratko činiti pravizu polak naredbe Mignanja date na 20. velikoga Travnja 1722., i Suda, koja koliko prie doitchie na svitlo pod dnevom 19. Genara Missecza 1758.¹

Za svim tim bitichie Porkulabu slobodno, da pače jest gnegova prava duxnost i u tih Tergovačkih pripechiengih činit pritezati potribite sgodne priprave, i naredbe kada radi okolischâ nebbi billo mista odloxenju, pissuchi pako sve Sudu Tergovačkomu u Segn. Da pače isti Porkulab dobru zasluxbu imatichie, ako bude brinuose ossobito u poslih od magne prinosče, da praudajuchise Tergovci, u Karlobagu priatelski propravese za uklonitise od skodglivoga stroxka od praudanja.

Da ako pak nebbi billo uffanja od proprave, i ako strane po svaki načim bise na sud prigovorni pozvale, buduse pustile pochi prid sgora rečeni Sud Tergovački, koi odsuditishie dvogivnu praudu polak uppravâ od Zakona.

§. XXIV. La Conclusione:

To dakle, i sve ono, što Nami vidilose jest potribito na očito staviti kroz sadasgne zakupne Naredbe. I kako tò na drugo ne ciglia zvan nato, da u Karlobagu namistise jedan dobar, i upravan red, koi jedinito moxe hasniti na istinitu, i dugo terpglivu česstitost; tako niti malo ne dvogimo da svi ujedno, i svaki po sebi occhie skerbetise za izpuniti ove Nasče Visgne zakonite Naredbe prez umankati u niednoj gnih sttrani, i za napuniti tim načinom sve duxnosti od svojega brimena.

U Stolnomu Nasčemu Beču na 15. Prossinza Missecza 1757. ossam-naisto Lito Nasčega Kraglievanja.

MARIA TERESA.

Ridolfo Conte di Chotek.

Ad Mandatum Sacro — Cesareo — Regiae
Majestatis proprium.

Franxesco Koller di Nagy Manya

¹ Pogrešan datum.

ZUSAMMENFASSUNG

Dr. ZLATKO HERKOV

Das Statut der Stadt Karlobag von Jahre 1757.

Die im kroatischen Küstenland gelegene Stadt Karlobag hat eine stürmische und ereignisreiche Vergangenheit. Wegen ihrer Schlüsselstellung in der Verteidigung des Küstengebietes und ihrer für den Seehandel besonders geeigneter natürlicher Lage wurde diese Stadt ein Mittelpunkt jahrhundertjähriger Anstrengungen diese Eigenschaften ohne Rücksicht auf die Bürgerschaft auszunützen.

Die im XIV. Jahrhundert blühende und mit grossen Vorrechten ausgestattete Stadt wurde während der Türkenkriege der Zielpunkt mehrmaliger Verwüstungen und Zerstörungen, die tief in das XVIII. Jahrhundert andauern. Zwischendurch sind Bestrebungen für einen Wiederaufbau zu verzeichnen, doch blieben sie ohne besondern Erfolg. So scheiterten auch die Bemühungen Herzog Karls, der im Jahre 1580. eine Erneuerung des Stadt befahl und dem sie auch den Namen Karlobag (Carlobagus) verdankt.

Erst am Ende der ersten Hälfte des XVIII. Jahrhunderts kommt es zu einer allmählichen Normalisierung der Lage in Karlobag. Ein Bericht aus dem Jahre 1752. schildert ausführlich den trostlosen Zustand dieser Stadt. Da werden auch Vorschläge für eine gründliche Neugestaltung der inneren Angelegenheiten der Stadt und besonders des Handels dargelegt. Unter den vorgeschlagenen Massnahmen ist auch eine Neuregelung des Stadtverwaltung vorgesehen. Viele dieser Vorschläge wurden schon im Laufe desselben Jahrhunderts durchgeführt. Im Jahre 1757. wurde der Stadt eine Grundsatzung gegeben, eben das Statut, das hier besprochen wird. Es ist kein autonomes, auf Grund des »ius statuendi« der Stadt, verfasstes Grundgesetz, sondern ein aufoktroiertes Statut, eine von einer Kommission abgefasste Verordnung, was den damaligen Anschauungen voll entspricht. Es betrifft die Polizei (öffentlich-rechtliche Vorschriften), den Handel, die Wirtschaft und das Militärwesen. Es ist auch kein selbständiges Statut, sondern an das, im selben Jahre verordnete, Statut der benachbarten Stadt Senj (Zenngg) angegliedert.

Dieses Statut der Stadt Karlobag wurde schon im selben Jahre gedruckt und zwar in kroatischer und italienischer Sprache. Wichtig ist hervorzuheben, da es kroatisch verfasst werden musste und zwar angesichtes der überwiegenden kroatischen Nationalität der Bürger. Der italienische Kontext ist die Folge der Zugehörigkeit Karlobag's zum Österreichischen Litorale, dessen Hauptintendenz ihren Sitz in Triest hatte.

So ist dieses Statut nicht nur wegen seinem Inhalt, sondern auch linguistisch interessant und eine Quelle für Forschungen auf breiterer Grundlage.

NORMATIVO STATUTARIO
POLITIO-GIUDIZIALE

Della

COMMERCIALE, e MARITIMA CITTA

Di

CARLOBAGO,

DATO ALLA PUBBLICA LUCE PER SOVRANO COMANDO

DELL'AUGUSTISSIMA

MARIA THERESA,

DE'

ROMANI IMPERATRICE,

REGNANTE REGINA D'ONGHERIA,

e di BOEMIA, ARCI-DUCHESSA d'AUSTRIA,

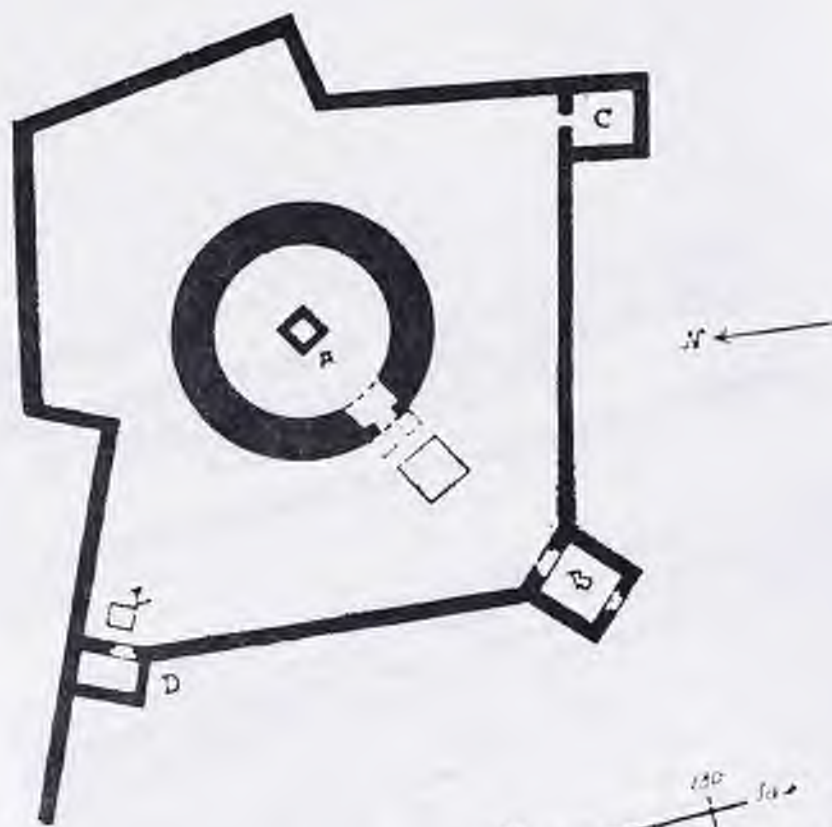
&c. &c.

TRIESTE

Per Giovanni Tommaso Trattner, Stampatore.

Naslovna strana statuta grada Karlobaga od godine 1757.

Tlocrt karlovaškog kaštela u početku druge polovice XII stoljeća
(po M. Stieru)